

A franciaországi magyar ellenállók ideológiai háttere és tevékenysége a második világháború során¹

Absztrakt

A franciaországi magyar diaszpóra számos tagja aktívan kivette a részét a második világháború során az országot megszálló német hadsereg elleni küzdelemből a francia Ellenállás soraiban. Ezt a kevésbé ismert részvételt kizárólag a baloldali ideológiát követő magyaroknak tulajdonítják, noha számos olyan magyar állampolgár volt, aki más politikai irányvonalat követő ellenállási csoportok kötelékében tevékenykedett. Jelen tanulmány célja ennek a sokszínű háborús részvételnek az átfogó bemutatása a témával kapcsolatban folytatott kutatások jelenlegi állása alapján.

Kulcsszavak: Franciaország, francia Ellenállás, Magyar Függetlenségi Mozgalom, magyar ellenállók, második világháború.

Abstract

During World War II lots of members of the Hungarian diaspora in France took an active part in the fight against the German army invading the country in the ranks of the French Resistance. This little-known participation is attributed only to the Hungarians following the left-wing ideology, although there were several Hungarian citizens who worked in other Resistance groups following some different political ideology. The purpose of this study is to present this diverse war participation, based on the current state of research on this topic.

Keywords: France, French Resistance, Hungarian Independence Movement, Hungarian members in the French Resistance, World War II.

A 20. század első felében különböző okokból kifolyólag sok tízezer magyar döntött a Franciaországban való ideiglenes vagy végleges letelepedés mellett, így viszonylag nagyszámú magyar diaszpóra alakult ki az országban. Ennek a közösségnek a tagjai ideológiai szempontból távolról sem volt egységesek, ennek megfelelően a második világháború alatti fellépésük is eltérő volt és különböző formákban valósult meg. Noha a témával foglalkozó szakirodalom alapján korábban az az álláspont alakult ki, hogy a francia földalatti ellenállásban való részvétel gyakorlatilag kizárólag a baloldali kötődésű magyarok érdeme volt, a francia levéltárakban végzett kutatások némiképp módosítanak ezen a képen.

Jelen tanulmánya célja, hogy a rendelkezésre álló terjedelmi korlátokat tiszteletben tartva áttekintést nyújtson a franciaországi magyar közösség ideológiai preferenciáiról és a második világháború alatti ellenállási tevékenységéről.

A francia–magyar katonai kapcsolatok természete

Az első világháború lezárását követően feszültségekkel terhelt kapcsolatok álltak fenn Franciaország és Magyarország között, a két ország viszonyrendszere pedig az 1930-as és 1940-es évek fordulóján is meglehetősen ellentmondásos volt. Egyrésről kulturális szempontból virágzó kapcsolatok álltak fent a két ország között, amelyek mind az oktatásban, mind a kultúrafogyasztásban megfigyelhetők voltak. Másrésről a két állam egymással szembehelyezkedő politikai-katonai szövetségi rendszerek mellett kötelezte el magát, ezért a nagypolitikában fokozatosan szembekerültek egymással. Mindennek ellenére ez a szembekerülés az események összjátéka folytán nem alakult át katonai konfliktussá, mivel mikor 1941 nyarán Magyarország belépett a háborúba a tengelyhatalmak oldalán a Szovjetunió ellen, Franciaország az 1940 júniusában megkötött fegyverszüneti megállapodás következtében már nem volt a hadviselő felek között. Ebből kifolyólag a két állam között nem állt fenn hadiállapot,² így viszonyukat legjobban a semlegesség kifejezés írja le, amit még némi rokonszenv is kiegészített,³ hiszen mindkét ország élén az első világháborúban magukat kitüntető veterán katonák álltak, akik átérték saját országuk megalázó vereségét, ezért rokonszenvvel viseltettek egymás iránt. Ezek a tényezők minden bizonnyal hozzájárultak ahhoz, hogy az 1930-as években intenzívebbé váló kulturális kapcsolatok⁴ magas szinten maradtak, Magyarországon nagy számban jelentek meg magyarra fordított francia művek, valamint a magyar sajtó együttérzéssel számolt be a Franciaországot sújtó nehézségekről.⁵

Mindemellett mindkét állam Németország mellett kötelezte el magát, amely saját irányító szerepének fenntartása érdekében nem bátorította a saját táborába tartozó országok egymás közti intenzív kapcsolatait, ezért nem került sor a két ország közötti hivatalos szövetségi szerződés megkötésére vagy mindkét állam által támogatott katonai együttműködésre sem. Ennek következtében a két ország állampolgárait érintő katonai jellegű kapcsolatok nem hivatalos államközi kapcsolatok formájában valósultak meg. Ugyanakkor, mint látni fogjuk a következő oldalakon, ilyen típusú együttműködésekre mégis számos esetben sor került, ezek pedig alapvetően két módon következtek be: az egyik állam kapcsolatba került a másik országból (vagy nemzetiségből) származó polgári vagy katonai személyekkel, akikkel valamilyen megállapodás alapján együttműködött, esetleg saját haderejének soraiban alkalmazta őket, vagy pedig állami szervek egyáltalán nem voltak érintettek a kooperációban, tehát mindkét ország részéről olyan alakulatok és személyek voltak érintettek, akik hivatalosan nem képviselték hazájukat.

A tanulmányban tárgyalt téma bemutatása előtt érdemes röviden áttekinteni, hogy melyek voltak azok az esetek, amikor ilyen együttműködésen alapuló katonai kapcsolatok létrejöttek. Időrendben haladva elsőként kell említenünk az 1939–40 folyamán a francia hadseregben szolgálatot vállaló több ezer – az általunk végzett kutatá-

sok alapján a közkeletű számokkal ellentétben hozzávetőlegesen mintegy kétezer főről lehet szó – magyar önkéntest, akik új hazájuk védelmében fegyvert fogtak.⁶ Meg kell emlékezni a Szabad Francia Erők soraiban harcoló mintegy 150 magyarról is, akik a francia fegyverszünet 1940 júniusi megkötése után a tengelyhatalmak elleni harc folytatását választották Charles de Gaulle tábornok oldalán.⁷ Ezzel párhuzamosan igen jelentős számban találunk magyar állampolgárokat a Franciaország területén megszerveződő Ellenállás soraiban, akikről bővebben is szót ejtünk jelen tanulmányban.⁸ Ezzel párhuzamosan 1940 végétől Magyarország viszonylag nagy számban fogadott be német fogolytáborokból menekült francia katonákat, akiket hivatalosan internált, valójában azonban jelentős szabadságot élveztek, így egy részük aktív szerepet vállalt a környező országok partizánharcaiban is.⁹ Ezek mellett kell végül, de nem utolsósorban említeni azokat a német fegyveres erők kötelékében harcoló francia állampolgárokat is, akik többéves szolgálatuk során számos esetben harcoltak együtt magyar alakulatokkal a keleti hadszíntéren, sőt egy részüket még Magyarországon is bevetették a háború utolsó évében.¹⁰

Mivel a francia–magyar katonai kapcsolatokbanrésztvevők száma a legoptimistább becslések szerint sem haladta meg a néhány ezer főt, ebből kifolyólag természetesen érdemi befolyást sem gyakoroltak a háború menetére,¹¹ ugyanakkor a számos kontinenst és hadsereget érintő együttműködés egy ezidáig kevésbé ismert fejezetét alkotja a világháború hadtörténelmének és a francia–magyar kapcsolatok történetének is.

A franciaországi magyar közösség

A 20. század első felében több hullámban viszonylag nagyszámban vándoroltak ki magyarok Franciaországba mind Magyarországról, mind pedig a trianoni békeszerződés által elcsatolt területekről, amelynek következtében a franciaországi magyar kolónia létszáma jelentős növekedésnek indult a két világháború közti időszakban. A kivándorlás indokaként az esetek egy részében az első világháborút követő politikai események szolgáltak, az 1920-as évek végétől kezdve azonban leginkább a gazdasági szükségszerűség állt mögötte. A magyar kivándorlók elsősorban a francia gazdasági központokban telepedtek le. Ennek fő oka az volt, hogy az első világháború utáni francia gazdasági fellendülés nagy munkaerőigénnyel járt, amely lehetővé tette a magyarok alkalmazását is, akik elsősorban az iparban helyezkedtek el. Ebből kifolyólag a magyar közösségdöntőtöbbsége Párizsban, valamint a francia főváros övezőrégióban (Ile-de-France-ban) telepedett le, ahol gyári munkásként a gépgyártó üzemekben helyezkedett el. A magyarok nagy számban kaptak munkát az észak-franciaországi bánya- és iparvidéken is, ugyanakkor léteztek kisebb magyar közösségek Elzász-Lotaringiában, illetve Lyon és Grenoble környékén is.¹² Érdemes megemlíteni, hogy egyes információk szerint az észak-afrikai algériai területeken is

viszonylag jelentős számban telepedtek le magyarok, akiknek létszáma hozzávetőlegesen 4-5 ezer főre tehető egy korabeli visszaemlékezés szerint.¹³

Ami a kivándoroltak összlétszámát illeti, a témával foglalkozó kutatók nagyon elérő adatokkal szolgálnak. A témának több tanulmányt szentelő Benjamin Janicaud a hivatalos francia szervek adataira hivatkozva írja le, hogy a Franciaországban élő magyarok száma 10 és 15 ezer fő közé tehető az 1920-as és 1930-as években.¹⁴ Pécsi Anna ugyanakkor 30 ezer főre teszi a magyar kolónia létszámát,¹⁵ míg Molnár Sándor korabeli leírása egyenesen 70 ezer fős közösségről számol be.¹⁶ A számok közötti jelentős eltérést két tényező magyarázhatja. Egyrészt a Franciaországban illegálisan tartózkodó és munkát vállalók magas száma, akik nyilvánvalóan nem szerepeltek a statisztikákban, de természetesen jelen voltak a magyar közösségekben, másrészt pedig a korábban is említett, anyaországon kívüli magarlaktaterületről származó magyarok tömege, akik a francia hatóságok számára román, csehszlovák stb. állampolgárként jelentek meg, ezért a hivatalos statisztikákban nem magyarként szerepeltek. Mindezek alapján joggal feltételezhetjük, hogy a franciaországi magyar kolónia – melynek egy része folyamatosan cserélődött – reálisan mintegy 40-50 ezer főt számlálhatott, amelyvel egyértelműen a kevésbé népes nemzeti bevándorló csoportok közé tartozott az összesen mintegy 3 millió Franciaországban élő külföldi között.¹⁷

A fenti folyamatok eredményeként egy politikai irányultságát tekintve tagolt magyar diaszpóra alakult ki, amelyben jobboldali, kereszténydemokrata és kommunista meggyőződésű csoportok is jelen voltak, amelyek között esetenként igen komoly politikai nézetkülönbségek és ellentétek álltak fenn. Az 1920-as években a kivándorolt magyarok körében erős szervezetet építettek ki a szociáldemokraták, amelyhez Károlyi Mihály nyújtott támogatást. Miután azonban az emigrációban élő politikus az évtized második felében a kommunistákhoz közeledett, a szociáldemokrata csoportosulás sokat veszített népszerűségéből és végül eljelentéktelenedett.¹⁸ Ezzel párhuzamosan nagy népszerűsége tette szert a franciaországi magyar munkások között a kommunisták, akik már 1923-ben létrehozták az első magyar nyelvű csoportokat a francia kommunista szakszervezeti mozgalom keretein belül, majd egy évvel később már a Francia Kommunista Párt soraiban is feltűntek. A korán megkezdett szervezőmunkának köszönhetően a kommunisták jelentős befolyásra tettek szert a magyar kolónia tagjai között, akik többségükben a párizsi régió és vidéki ipari központok munkásai közül kerültek ki.¹⁹ A harmadik ideológiai csoportosulást a magyar kormány támogatását élvező konzervatív szervezetek jelentették, amelyek különböző egyesületeket, iskolákat, orvosi rendelőket, sőt még lelkészségeket is soraikban tudtak annak érdekében, hogy összefogják, támogassák és saját befolyásuk alatt tartásuk a franciaországi magyar közösségeket.²⁰

A magyar kolónia és a világháború

A második világháború kitörése alapjaiban változtatta meg a franciaországi magyarok életét. A kommunista szervezeteket a francia kormány betiltotta, számos baloldali személyt internált, így a magyarok számos baloldali érdekvédelmi szervezete is illegalitásba szorult.²¹ A magyarok egy félig-meddig ellenséges ország állampolgáraiként gyanússá váltak, ezért sokan közülük a hazatérést választották. A magyar diaszpóra létszáma 1939-40-ben jelentősen csökkent, de pontos létszáma nem ismert.²² A baloldali magyar szervezetek működésének ellehetetlenülésével a konzervatív szervezetek kerültek előtérbe. Ezek élvezték a magyar kormány támogatását, de a háborús helyzet miatt ez utóbbi is korlátozott volt. Ebből kifolyólag bár nagyobb szerepre tettek szert érdekvédelmi, szociális, oktatási stb. téren, érdemben nem tudták növelni befolyásukat. A kommunista jelenlét némi átmenet után újból megerősödött, de ezt követően elsősorban már földalatti tevékenység formájában volt jelen a magyar közösségben.²³

Az 1938-ban megalakult Franciabarát Magyarok Szövetsége, melynek elnöke Károlyi Mihály, alelnöke pedig Bölöni György²⁴ volt, a szervezet pedig a második világháború kitörése után 1939. szeptember 3-án a Franciaország oldalán való harc mellett kötelezte el magát.²⁵ Részben ennek következtében, részben pedig azért, hogy elkerüljék az internálást – amely külföldiként és baloldaliként várt volna rájuk²⁶ – számos magyar jelentkezett a francia hadseregbe 1939 őszén, akiknek számát a történeti munkák hagyományosan mintegy háromezer főre teszik,²⁷ de a témában végzett kutatásaink alapján ez a szám nem haladta meg a kétezer főt.²⁸ A megsemmisítő vereséget szenvedő francia hadsereg tagjaiként közülük sokan elesetek a harcmezőkön, mások hadifogságba kerültek, szép számmal akadtak azonban olyanok is, akik leszerelésük után a harc folytatásának lehetőségét keresték.

Az 1940 nyarán a legtöbb esetben spontán szerveződő egyéni ellenállási akciók a vereség és a megszállás visszautasításából fakadtak, amelyek elsősorban arra korlátozódtak, hogy az érintett személyek valamilyen szélesebb társadalmi kör tudtára adják nyomtatott formában ellenérzéseiket. Ezek az egyéni kezdeményezések alakultak át a következő hónapok folyamán nagyobb csoportokká, amelyeket a történetírás ma ellenállási mozgalmakként és hálózatokként ismer.²⁹ A szerveződő mozgalmak többsége eleinte megelégedett az illegális lapkiadással és -terjesztéssel, az ősz folyamán azonban már kifejezetten katonai célokkal szerveződő csoportok is létrejöttek, amelyek stratégiai információkat gyűjtöttek és igyekeztek eljuttatni Angliába, hogy elősegítsék a németek elleni harc sikerét.³⁰ Azonban ezeknek az első próbálkozásoknak a társadalmi támogatottsága meglehetősen mérsékelt volt, mivel a francia társadalom az elszenvedett vereség sokkja, a megszállók hatékony ellenőrzése és a Pétainmarsall jelentette vonzerő okán egyelőre várakozó álláspontra helyezkedett.³¹ A Francia Kommunista Párt tagjainak részvétele az ellenállási mozga-

lomban a háború utáni legendákkal ellentétben a háború első éveiben rendkívül viszfogott volt.³² Ennek számos külső és belső oka volt. Az egyik legmeghatározóbb ezek közül az 1939. augusztus 23-án megkötött Molotov–Ribbentrop-paktum volt, amelyben a két rivális nagyhatalom ideiglenes együttműködésre kötelezte magát. Ez egyrészt kihatott az európai országok kommunista mozgalmaira, amelyek Moszkva utasításait követték. Így a kommunista politikusok Franciaországban is – a korábbi németellenes fellépés helyett – a békés együttműködés szószólóivá váltak, amely komoly törést okozott a párttagság soraiban.³³ A kommunisták helyzetét tovább nehezítette, hogy a francia kormány 1939. szeptember 26-án betiltotta a kommunista pártot, a hozzá kötődő sajtótermékeket, a párt vezetőinek egy részét pedig (köztük példátlan módon parlamenti képviselőket is) internálta. Ez a lépés még tovább csökkentette az illegalitásba szorult párt létszámát, amely becslések szerint 1940 közepén korábbi támogatóinak csupán töredékét, mintegy 10.000 főt tudott felmutatni. A szabad zónában a Vichy-hatóságok nagyon komolyan léptek fel a kommunizmus minden formájával szemben, így ott a párt aktivitása minimálisra szorult vissza, az északi zónában azonban a németek elnézőek voltak a velük szemben semlegesen viselkedő kommunistákkal, így a nagy ipari központokban sikerült megőrizniük valamennyit korábbi befolyásukból.³⁴ Ez a helyzet csak a Szovjetunió elleni 1941. június 22-i német támadás után változott meg, amikor a francia kommunisták is felsorakoztak a megszállók elleni harchoz, amelyben az illegalitásban szerzett tapasztalatuk igen komoly előnyt jelentett.³⁵ Ennek köszönhetően az 1941 második felétől kibontakozó fegyveres ellenállásban a kommunista párt már viszonylag jelentős és hatékony tényezőként jelent meg.³⁶

Ezt a tevékenységet nagymértékben megkönnyítette, hogy a Bevándorolt Munkások Mozgalmának (Main d'œuvreimmigrée, MOI)³⁷ keretein belül a megszállás után szinte azonnal megkezdődött a baloldali érzelmű, szakszervezeti alapokon szerveződő Ellenállás kiépítése, amelyben a magyarok is aktívan részt vettek. A földalatti magyar szervezet létrehozásának első lépéseként 1940 júliusában a Saint-Cloud-i erdőben tartottak egy megbeszélést a meghatározó magyar baloldali szervezetek vezetőinek részvételével, ami lehetővé tette a későbbi hatékony fellépést a megszálló erők ellen.³⁸ Ennek következtében a magyar ellenállók szerteágazó, elsősorban információszerzésre és -terjesztésre koncentráló tevékenységet fejtettek ki a következő évek során, melynek keretében illegális újságokat és röplapokat készítettek és terjesztettek, valamint német nyelvtudásuk segítségével pacifista propagandatevékenységet fejtettek ki a megszálló hadsereg katonái körében. Emellett szabotázsakciókat is végrehajtottak az ipari termelés és a vasúti közlekedés akadályozása érdekében.³⁹

Mindemellett fontos leszögezni, hogy nem kizárólag a baloldali elkötelezettségű ellenálló csoportok soraiban találunk magyarokat. A brit és szabad francia hírszerző szolgálatok már 1940-ben komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy a kontinensre visszajuttatott ügynökeik segítségével felvegyék a kapcsolatot a külön-

böző ellenálló csoportokkal és segítséget nyújtsanak nekik tevékenységük folytatásához. Ez a fenti szervezeteknek is életbevágóan fontos volt, hiszen a háború sikeres folytatásához nagy szükségük volt a Franciaországban állomásozó német erőket érintő információkra, amelyeket önerőből nem vagy csak komoly nehézségek árán tudtak volna megszerezni. Ebből a felismerésből fakadóan jött létre 1940 júliusában Londonban a szabad francia mozgalom saját hírszerző szolgálata, a Központi Hírszerző és Akcióiroda,⁴⁰ melynek legfontosabb feladata a franciaországi belső ellenállás megszervezése, illetve a már létező csoportokkal való együttműködés kialakítása, hosszú távon pedig irányítása volt.⁴¹ Az újonnan létrehozott szervezet vezetését André Dewavrin-re (álnevén Passy ezredesre) bízták, aki első ügynökeit már július folyamán átdobta a megszállt francia területekre. A legsikeresebbnek közülük egyértelműen Gilbert Renault (Rémy ezredes) bizonyult, akinek irányítása alatt az 1940 folyamán létrehozott Notre-Dame Testvériség hálózat a francia Ellenállás legnagyobb és leghatékonyabb hálózatává nőtte ki magát⁴² több mint másfél ezer fővel, amely számos kiemelten fontos katonai információtgyűjtött be és továbbított a háború folyamán.⁴³ A szabad francia irányítás alatt álló csoportok értelemszerűen De Gaulle tábornokhoz kötődtek, aki egyértelműen konzervatív beállítottságú volt, így az ő oldalán felsorakozók is ezt az irányvonalat képviselték.

Ezeknek az ellenálló csoportoknak a soraiban is számos magyar harcolt. A Szabad Francia Erők tagjait összesítő különböző listák összevetése alapján legkevesebb 15 magyar származású személy vállalt szolgálatot a legkülönbözőbbgaullista ellenálló szervezetek kötelékében. Ugyan itt nem nyílik mód utóbbiak részletes bemutatására, egy életút vázlatos közreadása azonban mégis jól illusztrálhatja utóbbiak tevékenységét. Az 1903. március 19-én Kassán született Neuman József (Neuman Ödön és Skutezky Adél fia), Magyarországon tett érettségi vizsgát, majd kereskedelmi iskolába járt. Katonai szolgálatát a magyar hadseregben teljesítette, ahol tartalékos hadnagyi rangot szerzett. A német nyelven is beszélő Neuman 1939 szeptemberében közlegényként került a francia hadsereg kötelékébe, tehát ekkor már minden bizonnyal huzamosabb ideje Franciaországban élt, de nem elég ideig ahhoz, hogy francia állampolgárságot szerezzen. Katonai szolgálatáról nem áll rendelkezésre információ, annak lezárulta után viszont Versailles-ból, ahol földművesként tevékenykedett, a spanyol határ közelében található Estandens-be költözött. Itt már 1940. október 1-én csatlakozott a rieumes-i helyi ellenálló csoporthoz Edgar álnévén, amelynek parancsnokhelyettese lett. 1941-től a Brutus kódnevű ellenálló hálózathoz csatlakozva folytatta tevékenységét, amelynek során információgyűjtésben, fegyverek csempészésében és szabotázsakciókban működött közre. 1944 nyarán két komolyabb fegyveres összecsapásban is részt vett, ellenálló tevékenységét pedig 1944. augusztus 30-án, a régió felszabadítása után fejezte be. 1945-ben elnyerte a francia állampolgárságot, 1946-ban pedig Ellenállási Érdeméremmel tüntették ki. Neuman a háború utáni civil életében egy orvosi eszközöket gyártó cég kereskedelmi

igazgatójaként tevékenykedett, 1950-ben megházasodott, egy évvel később pedig egy fia született, tehát jól beilleszkedett a francia társadalomba.⁴⁴

Emellett olyan magyar ellenállók is voltak, akik egyénileg csatlakoztak valamelyik olyan földalatti csoporthoz, amely sem a bal-, sem a jobboldalhoz nem kötődött erősebben. Esetükben valószínűleg nem az ideológiai elkötelezettség, hanem a megszállók elleni fellépés vágya játszott komolyabb szerepet. Ilyen egyéni csatlakozó volt például a mohácsi születésű Pólya László, aki 1942 novemberétől az amerikai hírszerző szolgálat (OSS) egyik franciaországi hálózatának kötelékében volt aktív. Szolgálatait ugyanakkor a francia hatóságok is elismerték és tartalékos hadnagyi ranggal jutalmazták.⁴⁵

A Magyar Függetlenségi Mozgalom tevékenysége

A különböző ellenálló csoportok tevékenységének összehangolása, távlatilag pedig lehetőség szerint egy egységes, központi irányítás alatt álló mozgalomba való szervezése kiemelten fontos feladat volt, amelynek megvalósítása 1943-ra vált realitássá. A nehéz feladat kivitelezése a korábban megyei prefektusként tevékenykedő Jean Moulin-re hárult, aki a megszállás kezdete után önként vonult illegalitásba.⁴⁶ 1941 folyamán számos, a déli zónában működő ellenállási mozgalommal (Liberté, Libération nationale, Libération-Sud) kapcsolatba került, majd hamis útlevelemmel és az amerikai nagykövetség által kiállított vízummal októberben Londonba utazott, ahol részletesen beszámolt De Gaulle-nak az Ellenállás helyzetéről és szükségleteiről.⁴⁷ A tábornok felismerte a tapasztalt közigazgatási funkcionárius tudásában, kapcsolataiban és elkötelezettségében rejlő lehetőséget az ellenálló csoportokkal való szoros együttműködés kiépítésére, ezért rövid diverzáns kiképzés után már saját nagyköveteként küldte őt vissza 1942. január 1-jén a megszállt Franciaországba.⁴⁸ A hosszú folyamat 1943-ban hozta meg legfontosabb gyümölcsét, amikor május 27-én sor került az Ellenállás Nemzeti Tanácsának alakuló ülésére Párizsban, amelyen szinte az összes fontosabb ellenálló szervezet képviselői részt vettek és elfogadták De Gaulle-t a teljes (külső és belső) Ellenállás vezetőjeként.⁴⁹

A baloldali magyar ellenállási tevékenység szintén 1943 nyarán lépett magasabb szintre, amikor június-július folyamán létrehozták a Magyar Függetlenségi Mozgalmat azzal a céllal, hogy a Franciaország (és távlatilag Magyarország) felszabadításáért harcoló összes magyart egy szervezet soraiban fogják össze.⁵⁰ Ennek jegyében az új szervezet, amely korábban elsősorban az ország északi részén és a fővárosban volt aktív, a déli zónában is megszervezte helyi ellenálló csoportjait, így elsősorban a nagyobb városokban: Grenoble-ban, Nizzában, Lyon-ban és Toulouse-ban.⁵¹ A szervezet tevékenységének részletes bemutatása nélkül érdemes megemlíteni, hogy a korábbi sajtókiadási- és terjesztési tevékenység mellett megjelent a fegyveres harcra való felkészítés is, amelynek keretében 1944 júniusáig összesen 70 kislétszámú felfegyverzett csoportot hoztak létre a tervezett általános népfelkelésben

való részvétel céljából. Ezek egy része kisebb akciókban is részt vett a következő egy év folyamán, de a legjelentősebb művelet a Párizs felszabadításához való hozzájárulás volt, amelyben 20 magyar csoport mintegy 140 fővel működött közre 1944 augusztusában.⁵² Ezért a tevékenységért súlyos árat kellett fizetni, mivel az elméletileg mintegy ezer főt számláló MFM⁵³ 120 tagját veszítette el a felszabadulásig,⁵⁴ de a más ellenállási szervezetek kötelékében harcoló magyarok veszteségeivel együtt az elesett magyar ellenállók száma valószínűleg jóval magasabb volt.

Párizs felszabadítása után az MFM számos tagja kívánt közreműködni az ország többi részének felszabadításában is, ezért a szervezet vezetősége 1944 szeptemberében létrehozta a Petőfi-századot, amely teljes egészében ezekből az önkéntesekből állt. Az 51-22-es nemzetközi ezred harmadik zászlóaljához beosztott 61 fős alakulat élén Marschall László⁵⁵ állt.⁵⁶ A magyar alakulatot nem vetették be a német csapatok ellen, különböző műtárgyak (hidak, vasútvonalak) és katonai objektumok védelmét kellett biztosítani a hátszágban. Az egységet végül anyazászlóaljával együtt 1945 őszén szerelték le, katonái pedig visszatérhettek a civil életbe.⁵⁷

A háború alatti szerepvállalásának köszönhetően az MFM a legbefolyásosabb magyar szervezet volt a felszabadított Franciaországban, amely a háború utáni 2.500 fős tagságával joggal tartott igényt vezető szerepre a franciaországi magyar kolóniában. Ez a helyzet a konfliktust követően a más ideológiai beállítottságú kivándorlók számának növekedésével megváltozott, de 1944-45 fordulóján a szervezet egyértelműen pályafutásának csúcspontján volt.⁵⁸ Ez a kivételezett helyzet elsősorban az általános politikai helyzetnek és az MFM ügyes propagandatevékenységének volt köszönhető, amely lehetővé tette számára, hogy 1944-ben a franciaországi magyarok kizárólagos képviselőjeként lépjen fel. Ugyanakkor a háború alatti tevékenységének elismertetése kevésbé volt sikeres, mivel a francia hatóságok a benyújtott dokumentumok alapján nem ismerték el az MFM-et önálló ellenállási hálózatnak, csupán tagjai egyéni ellenállási aktivitását voltak hajlandók alapos vizsgálat alapján figyelembe venni és elfogadni.⁵⁹

Összefoglalás

A második világháború során a Franciaországban élő magyarok egy része csatlakozott a francia Ellenálláshoz és annak soraiban küzdött új hazája felszabadításáért. Korábban az a kép alakult ki a rendelkezésre álló források és visszaemlékezések alapján, hogy ez a tevékenység szinte kizárólagosan a baloldali elkötelezettségű magyarokhoz kötődött, akiknek többsége egyetlen szervezethez, a Magyar Függetlenségi Mozgalomhoz tartozott.

A jelenleg is zajló kutatások alapján ez a kép nem ennyire egyoldalú, mivel ugyan a francia Ellenálláshoz csatlakozó magyarok döntő többsége kétségkívül a fenti, baloldali elkötelezettségű csoporthoz tartozott, olyan magyarok is voltak, akik a De Gaulle vezetése alatt álló, többségükben jobboldali beállítottságú csoportokhoz csatlakoztak, miközben azokról sem szabad elfeledkezni, aki egyénileg álltak be valamely más ellenálló szervezet kötelékébe. Az utóbbi két csoporthoz tartozók számának pontosítása még a jövő feladata, de mindez jól bizonyítja, hogy a franciaországi magyar ellenállás sokkal összetettebb jelenség volt, mint azt korábban feltételeztük.

Jegyzetek

¹ A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

² Horel, Catherine: La France et la Hongrie: affinités passées et présentes, de saint Martin à Nicolas Sarkozy. *Revue historique des Armées*, 270. sz. 2013. 11.

³ Lannurien (de), Georges: Une action de guerre mal connue: les combattants français en Slovaquie (avril 1944-février 1945). *Revue historique des Armées*, 154. sz. 1984. 74.

⁴ Romsics Ignác: Francia-magyar kulturális kapcsolatok és a párizsi Magyar Intézet a két világháború között. Juhász Gyula – Kis Gy. Csaba (szerk.): *Magyarságkutatás, a Magyar-ság-kutató Intézet évkönyve*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1989. 193–199.

⁵ Müller Viktória: Betekintés az 1940–1944 közötti francia-magyar kapcsolatok történetébe. *Kutatási füzetek*, 11.sz. 2005. 270–272.

⁶ MS. UEVACJ-EA. MDLX-1 – MDLX-18. Listes nominatives des volontaires étrangers engagés à servir la France entre le 1er septembre 1939 et le 25 juin 1940.

⁷ FCDG. Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.

⁸ Pécsi Anna: Magyar antifasiszták a francia és a belga ellenállási mozgalomban. Gazsi József – Pintér István (szerk.): *Fegyverrel a fasizmus ellen*. Budapest, Zrínyi, 1968. 48–75.

⁹ Roos, René: Évadé en Hongrie (1943–1945). *Revue historique des Armées*, 156. sz. 1984. 96–109.

¹⁰ Lásd részletesebben Bene Krisztián: Les militaires français de l'armée allemande et la Hongrie pendant la Seconde Guerre mondiale. *Dialogue*, 2. sz. 2015. 83–97.

¹¹ Összevetésképpen a francia fegyveres erők a háború elején 4,5 millió főt állítottak csatasorba. Gamelin, Maurice: *Servir. Les armées françaises de 1940*. Paris, Plon, 1946. 141.

¹² Komját Irén – Pécsi Anna: *A szabadság vándorai. Magyar antifasiszták Franciaországban 1934–1944*. Budapest, Kossuth, 1973. 17–21.

¹³ Molnár Sándor: *Magyar sors francia földön*. Párizs, 1931. 7.

¹⁴ Janicaud, Benjamin: Les missions religieuses au sein de l'immigration hongroise en France (1927–1940). *Cahiers de la Méditerranée*, 78. sz. 2009. 131.

¹⁵ Pécsi: *Magyar antifasiszták...* i. m. 287.

¹⁶ Molnár: *Magyar sors...* i. m. 5.

- ¹⁷ Courtois, Stéphane – Peschanski, Denis – Rayski, Adam: *Le sang de l'étranger. Les immigrés de la M.O.I. dans la Résistance*. Fayard, Paris, 1989.18.
- ¹⁸ Janicaud, Benjamin: A franciaországi magyar emigráció politikai változásai a negyvenes években. *Acta Historica Acta Universitatis Szegediensis*, 118. évf. 2003.81-82.
- ¹⁹ Pécsi Anna: *Magyarok a franciaországi forradalmi munkásmozgalomban 1920–1945*. Kossuth, Budapest, 1982.31-246.
- ²⁰ Janicaud: A franciaországi magyar... i. m.82.
- ²¹ Wieviorka, Olivier: *Histoire de la Résistance 1940-1945*. Perrin, Paris, 2013.47-48.
- ²² Pécsi: *Magyarok...* i. m.251.
- ²³ Janicaud: A franciaországi magyar... i. m. 84-86.
- ²⁴ Bölöni György (1882–1952), író, újságíró, művészettörténész. 1918-tól a Károlyi Mihály-kormány hollandiai nagykövete, 1920-tól emigrációban, 1923 és 1945 között Párizsban él. A párizsi kommunista emigráció vezető alakja, a Párizsi Hírlap szerkesztője. 1944-45-ben a Magyar Függetlenségi Mozgalom elnöke, 1945 és 1947 között a magyar nemzetgyűlés tagja. Az Élet és Irodalom első főszerkesztője 1957-ben. Baumgarten- és Kossuth-díjas.
- ²⁵ Filyó Mihály: *Magyarok az európai antifasiszta ellenállási mozgalmakban*. Budapest, 1986.50-51.
- ²⁶ Pécsi: *Magyarok...* i. m.250-252.
- ²⁷ Bajomi Lázár Endre: *Tramontana. Magyar önkéntesek Franciaországban*. Budapest, Zrínyi, 1984.104-106.
- ²⁸ MS. UEVACJ-EA. MDLX-1–MDLX-18. Listes nominatives des volontaires étrangers engagés à servir la France entre le 1er septembre 1939 et le 25 juin 1940.
- ²⁹ A kialakult szakmai konszenzus szerint az ellenállási mozgalom olyan szervezet, amelynek elsődleges célja a lakosság rokonszenvének elnyerése és a lehető legszélesebb tömegek megszólítása a fenti elv szem előtt tartásával. A hálózat célja ugyanakkor egy konkrét katonai tevékenység kivitelezése, mint a hírszerzés, szabotázs, hadifoglyok megszöktetése, ellenséges terület felett lefőtt repülőgépek pilótáinak hazajuttatása. Broche, François – Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Paris, Robert Laffont, 2010. 1253.
- ³⁰ Wieviorka: *Histoire...* i. m.71-82.
- ³¹ Marcot, François (szerk.): *Dictionnaire historique de la Résistance*. Paris, Robert Laffont, 2006.3-4.
- ³² AN 72 AJ 69. Compte rendu de trois entretiens entre Henri Michel et Auguste Lecœur, 2.
- ³³ Marcot: *Dictionnaire...* i. m.875.
- ³⁴ Peschanski, Denis: Les avatars du communisme français de 1939 à 1941. Azéma, Jean-Pierre–Bédarida, François (szerk.): *La France des années noires. De la défaite à Vichy*. Éditions du Seuil, Paris, 2000. 441-451.
- ³⁵ AN 72 AJ 233. Rapport sur l'activité, les projets et les besoins des groupements constitués en France en vue de la libération du territoire national, 5.
- ³⁶ Broche, François – Caïtucoli, Georges – Muracciole, Jean-François: *La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire*. Perrin, Paris, 2007.117-119.
- ³⁷ A Bevándorolt Munkások Mozgalmát (Main d'œuvre immigrée, MOI) a Francia Kommunista Párt hozta létre 1926-nan, hogy a Franciaországban munkát vállalt külföldi munkások saját szakszervezeti mozgalommal rendelkezzenek. A szervezet aktívan támogatta a spanyol polgárháborúban a köztársaságiakat, majd kivette a részét a német megszálló erők elleni harcból is.
- ³⁸ HL VII. Egy. F/15. André Lázár: *Hongrois de la Résistance*, 9.

- ³⁹ HL VII. Egy. F/4. Magyar harcosok a francia nemzeti ellenállás zászlói alatt, 4-5.
- ⁴⁰ *Bureau central de renseignement et d'action* (BCRA).
- ⁴¹ Faure, Claude: *Aux Services de la République du BCRA à la DGSE*. Fayard, Paris, 2004.35-38.
- ⁴² AN 72 AJ 49. Résumé du premier volume des Mémoires d'un agent secret de la France libre du colonel Rémy.
- ⁴³ Faligot, Roger – Guisnel, Jean – Kauffer, Rémi: *Histoire politique des services secrets français. De la Seconde Guerre mondiale à nos jours*. La Découverte, Paris, 2013.40-43.
- ⁴⁴ SHD GR 16 P 442469. Neuman, Joseph.
- ⁴⁵ SHD GR 16 P 300565. Polya, Lucien Ladislas.
- ⁴⁶ AN 72 AJ 233. Note de Robert Chambeiron et Pierre Meunier, 1.
- ⁴⁷ AN 72 AJ 233. Témoignage de Paul Rivière, 5-6.
- ⁴⁸ AN 72 AJ 233. Texte sur Jean Moulin rédigé par Daniel Cordier, 4.
- ⁴⁹ Notin, Jean-Christophe: *1061 Compagnons. Histoire des Compagnons de la Libération*. Perrin, Paris, 2000.536.
- ⁵⁰ HL VII. Egy. F/6. A franciaországi Magyar Függetlenségi Mozgalom által készített tanulmány..., 17.
- ⁵¹ Komját – Pécsi: *A szabadság vándorai...* i. m.133-136.
- ⁵² Pécsi Anna: Magyar ellenállók és partizánok Franciaország és Belgium antifasiszta küzdelmeiben, Dombrády Lóránd – Nagy Gábor (szerk.): *Fegyverrel a hazáért. Magyar ellenállási és partizánharcok a második világháború idején*. Budapest, 1980. 256-263.
- ⁵³ Ugyanakkor a háború után a francia hatóságok számára mindössze 610 fő adatait tudták közreadni a szervezet vezetői, úgyhogy minden bizonnyal ez közelebb áll a valósághoz. SHD GR 18 P 165. Union démocratique des Hongrois de France.
- ⁵⁴ HL VII. Egy. F/20. Névjegyzék a franciaországi magyar önkéntesek és ellenállók hősi halottairól.
- ⁵⁵ Marschall László (1916-1949), ellenálló, újságíró, rendőr. 1935-ben Franciaországba költözött, ahol belépett a kommunista pártba, majd harcolt a spanyol polgárháborúban, ahonnan francia internálótáborban került. 1941-es szabadulása után csatlakozott az ellenállási mozgalomhoz, amelynek soraiban 1944 folyamán több alkalommal is kitüntette magát. 1945-ben századosi rangban tért haza Magyarországra, ahol Szabad Nép munkatársa lett. 1945 őszén a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályára, majd rendőr ezredesi rangban a Belügyminisztériumba került. 1949-ben kémkedésért letartóztatták és kivégezték.
- ⁵⁶ HL VII. Egy. F/11. A Défense de la France 1944. október 18-i száma a Petőfi-zászlóaljról.
- ⁵⁷ HL VII. Egy. F/34. Palotás Imre összeállítása a Petőfi századról, 1-2.
- ⁵⁸ Janicaud: *A franciaországi magyar...* i. m. 86-88.
- ⁵⁹ SHD GR 18 P 165. Union démocratique des Hongrois de France.

Felhasznált irodalom

Archives nationales, Párizs (AN):

72 AJ Comité d'histoire de la Seconde Guerre mondiale.

49. Confrérie Notre-Dame.

69. Parti communiste.

233. Représentation du général De Gaulle en France – Jean Moulin.

Fondation Charles de Gaulle (FCG):

Les Membres des Forces françaises libres (18 juin 1940 - 31 juillet 1943). Liste-FFL.

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HM):

07 VII. fondfőcsoport - Gyűjtemények – segédletei. Ellenállási gyűjtemény nemzetközi vonatkozások. Franciaország.

4.Baracska László visszaemlékezése.

6.Magyar harcosok a francia nemzeti ellenállás zászla-ja alatt. A franciaországi Magyar Füg. Mozg. által készített tanulmány és kivonatok a Magyar Szemle és a Harcos Nő 1943–1944. évi számaiból.

11.A Défense de la France 1944.okt.18-i száma.

15.André Lázár: Hongrois de la Resistance. Prép. de Vercors.

20.Névjegyzék a francia hadseregben harcolt magyar önkéntesek hősi halottairól /73 fő/. Névjegyzék a hősi halottakról /120 fő/

34.Palotás Imre összeállítása a Petőfi századról.

Mémorial de la Shoah (MS):

Union des engagés volontaires, anciens combattants juifs, leurs enfants et amis. MDLX-1 – MDLX-18. Listes nominales des volontaires étrangers engagés à servir la France entre le 1er septembre 1939 et le 25 juin 1940.

Service Historique de Défense, Vincennes (SHD):

GR 16 P 300565. Polya, Lucien Ladislas.

GR 16 P 442469. Neuman, Joseph.

GR 18 P 165. Union démocratique des Hongrois de France.

Bajomi Lázár Endre: *Tramontana. Magyar önkéntesek Franciaországban*. Budapest, Zrínyi, 1984.

Bene Krisztián: Les militaires français de l'armée allemande et la Hongrie pendant la Seconde Guerre mondiale. *Dialogue*, 2. sz. 2015. 83-97.

Broche, François–Caïtucoli, Georges–Muracciole, Jean-François: *La France au combat de l'Appel du 18 juin à la victoire*. Perrin, Paris, 2007.

Broche, François – Muracciole, Jean-François (szerk.): *Dictionnaire de la France libre*. Paris, Robert Laffont, 2010.

Courtois, Stéphane – Peschanski, Denis – Rayski, Adam: *Le sang de l'étranger. Les immigrés des la M.O.I. dans la Résistance*. Fayard, Paris, 1989.

Faligot, Roger – Guisnel, Jean – Kauffer, Rémi: *Histoire politique des services secrets français. De la Seconde Guerre mondiale à nos jours*. La Découverte, Paris, 2013.

Faure, Claude: *Aux Services de la République du BCRA à la DGSE*. Fayard, Paris, 2004.

Filyó Mihály: *Magyarok az európai antifasiszta ellenállási mozgalmakban*. Budapest, 1986.

Gamelin, Maurice: *Servir. Les armées françaises de 1940*. Paris, Plon, 1946.

Horel, Catherine: *La France et la Hongrie: affinités passées et présentes, de saint Martin à Nicolas Sarkozy*. Revue historique des Armées, 270. sz. 2013. 5-13.

Janicaud, Benjamin: *A franciaországi magyar emigráció politikai változásai a negyvenes években*. Acta Historica Acta Universitatis Szegediensis, 118. évf. 2003.81-92.

- Janicaud, Benjamin: *Les missions religieuses au sein de l'immigration hongroise en France (1927–1940)*. Cahiers de la Méditerranée, 78. sz. 2009. 131–140.
- Komját Irén – Pécsi Anna: *A szabadság vándorai. Magyar antifasiszták Franciaországban 1934–1944*. Budapest, Kossuth, 1973.
- Lannurien (de), Georges: *Une action de guerre mal connue: les combattants français en Slovaquie (avril 1944–février 1945)*. Revue historique des Armées, 154. sz. 1984. 71–103.
- Marcot, François (szerk.): *Dictionnaire historique de la Résistance*. Paris, Robert Laffont, 2006.
- Molnár Sándor: *Magyar sors francia földön*. Párizs, 1931.
- Müller Viktória: *Betekintés az 1940–1944 közötti francia-magyar kapcsolatok történetébe*. Kutatási füzetek, 11.sz. 2005. 268–282.
- Notin, Jean-Christophe: *1061 Compagnons. Histoire des Compagnons de la Libération*. Perrin, Paris, 2000.
- Pécsi Anna: Magyar antifasiszták a francia és a belga ellenállási mozgalomban. Gazsi József – Pintér István (szerk.): *Fegyverrel a fasizmus ellen*. Budapest, Zrínyi, 1968. 48–75.
- Pécsi Anna: Magyar ellenállók és partizánok Franciaország és Belgium antifasiszta küzdelmeiben, Dombrády Lóránd – Nagy Gábor (szerk.): *Fegyverrel a hazáért. Magyar ellenállási és partizánharcok a második világháború idején*. Budapest, 1980. 247–276.
- Pécsi Anna: *Magyarok a franciaországi forradalmi munkásmozgalomban 1920–1945*. Kossuth, Budapest, 1982.
- Peschanski, Denis: Les avatars du communisme français de 1939 à 1941. Azéma, Jean-Pierre–Bédarida, François (szerk.): *La France des années noires. De la défaite à Vichy*. Éditions du Seuil, Paris, 2000. 441–451.
- Romsics Ignác: Francia-magyar kulturális kapcsolatok és a párizsi Magyar Intézet a két világháború között. Juhász Gyula – Kis Gy. Csaba (szerk.): *Magyarságkutatás, a Magyarság-kutató Intézet évkönyve*. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1989. 193–204.
- Roos, René: Évadé en Hongrie (1943–1945). Revue historique des Armées, 156. sz. 1984. 96–109.
- Wieviorka, Olivier: *Histoire de la Résistance 1940–1945*. Perrin, Paris, 2013.